

Komunikace s člověkem s disocíální poruchou osobnosti.

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7504R269 – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Kateřina Malečková**
Vedoucí práce: PhDr. Stanislava Exnerová

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina Malečková**
Osobní číslo: **P14000398**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Komunikace s člověkem s disociální poruchou osobnosti.**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Autorka vysvětlí nezbytné základní pojmy, charakterizuje disociální poruchu osobnosti a analyzuje možnosti a rizika komunikace s člověkem vykazujícím charakteristiky disociální poruchy osobnosti.

Práce vyjde z analýzy dostupné literatury. Studentka bude práci pravidelně konzultovat a bude se v průběhu příprav a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HARE, Robert D. Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015. ISBN 9788090037915.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. Vzpouora deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana. Nové přeprac. vyd. Praha: Galén, c2006. Makropulos. ISBN 8072624102.

NAVARRO, Joe a Toni Sciarra POYNTER. Nebezpečné osobnosti: jak je odhalit a chránit se před nimi : příručka bývalého agenta FBI. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5487-1.

PRAŠKO, Ján. Poruchy osobnosti. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-737-X.
STOUT, Martha. Sociopat odvedle: bezcitní versus my ostatní. Přeložil Anna PILÁTOVÁ. Praha: Dům Harfa, 2016. ISBN 9788090037922.

VYBÍRAL, Zbyněk. Psychologie lidské komunikace. Praha: Portál, 2000. ISBN 8071782912.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Stanislava Exnerová

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

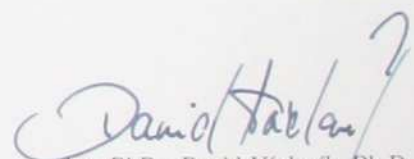
22. listopadu 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2018

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 16. prosince 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Stanislavě Exnerové za vstřícný přístup, ochotu a cenné rady, které mi dala při zpracování mé bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala své rodině a přátelům za podporu, kterou mi poskytli po dobu studia.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o komunikaci s lidmi postiženými disociální poruchou. Nejprve se práce zaměřuje na jednotlivé typy poruch a jejich odbornou klasifikaci. Teprve poté podrobně rozebírá DPO, například způsob, jakým se člověk postižený touto poruchou chová. Stěžejní částí práce je rozbor komunikace s osobou s DPO, a to průběh rozhovoru, důsledky, jež z něj plynou a návod, jak se chovat, pokud nás tato osoba ohrožuje.

Klíčová slova

osobnost, nebezpečná osobnost, porucha osobnosti, psychopatie, sociopatie, disociální porucha osobnosti, komunikace

Annotation

This bachelor thesis explores the communication with people with Dissociative Identity Disorder. Firstly, the thesis focuses on individual types of disorders and their professional classification. Then it analyses the DID such as how a person affected by the disorder behaves. The main part of the thesis is the analysis of the communication with the person with the DID. The course of speech, the consequences of it, and the instructions on how to behave if this person threatens us.

Key words

personality, dangerous personality, personality disorder, psychopathy, sociopathy, dissociative identity disorder, communication

Obsah

Úvod	9
1 Pojmy	10
2 Co je porucha osobnosti.	13
3 Klasifikace poruch	15
3.1 Klasifikace podle Ústavu zdravotnických informací a statistik ČR.....	15
3.1.1 F60 – Specifické poruchy osobnosti.	15
3.1.2 Smíšené a jiné poruchy osobnosti (F61)	17
3.1.3 Přetrvávající změny osobnosti, které nelze přisoudit poškození nebo nemoci mozku (F62)	18
3.1.4 Poruchy osobnosti a chování u dospělých.....	18
4 Klasifikace nebezpečných osobnosti podle Navarra	20
4.1 Narcistická osobnost.....	20
4.2 Emočně nestabilní osobnost.....	22
4.3 Paranoidní osobnost	23
4.4 Predátor	25
4.5 Kombinace osobností.....	26
5 Disociální porucha osobnosti	28
6 Setkání s nebezpečnou osobností.....	34
6.1 Jak ho poznat.....	35
7 Komunikace	37
7.1 Verbální komunikace.....	37
7.2 Neverbální komunikace	37
7.3 Zdravá komunikace.....	38
7.4 Nezdravá/ dysfunkční komunikace	39
7.5 Jak se bránit nebezpečné osobnosti.....	40
7.5.1 Psychopat o sobě neví, že je nemocný	40
7.5.2 Věřme své intuici.....	41
7.5.3 Je potřeba ihned jednat!.....	41
7.5.4 Nenechme se ošálit jeho sliby	42
7.5.5 On není oběť	42
7.6 Komunikace s psychopatem	43
7.6.1 Manipulace a lži	43
7.6.2 Použití lži ke zjištění pravdy	44
7.6.3 Zamlžování.....	45
7.6.4 Vyhybavé odpovědi	46

7.6.5	Nulová empatie	47
7.6.6	Nepřímá žádost.....	47
7.6.7	Vztahovačnost k vlastní osobě	48
7.6.8	Lichotky i urážky.....	49
7.6.9	Téma konverzace.....	49
	Závěr	51
	Seznam použité literatury	53
	Základní literatura	53
	Druhotná literatura	53
	Elektronické zdroje.....	54

Úvod

Ve společnosti jsme zvyklí na určitý vzorec chování, který sami dodržujeme. Najdou se však tací, kteří se chovají odlišně. Je jich malé procento, vybočují z řady, mají vlastní vzorec chování, jímž na sebe upozorňují. Tito lidé za to nemohou, trpí totiž poruchou osobnosti. Někteří ani netuší, že by byli nemocní, nebo si nemoc nechtějí připustit, a tak je často těžké je přesvědčit k léčbě. Jsou ale i tací, kteří můžou být kvůli své poruše nebezpeční jak sobě, tak i okolí, a to v různé míře.

Poruch osobnosti je několik typů. Ve své bakalářské práci se zaměřím na komunikaci s člověkem, s disociální poruchou osobnosti.

V první kapitole vysvětlím důležité pojmy, které pomohou k porozumění tématu této práce. Dále definuji, co je porucha osobnosti a jak může vzniknout. V následujících kapitolách bude jejich stručná klasifikace a dělení nebezpečných osobností dle Joeho Navarra.

V druhé polovině práce se zaměřím na komunikaci s osobou postiženou disociální poruchou osobnosti. Nejprve se zaměřím na správnou a špatnou komunikaci. Následně rozeberu samotnou komunikaci s psychopaty, její průběh, rizika i následky.

Cílem práce je poukázat na charakteristické rysy disociální poruchy osobnosti, analyzovat možnosti a rizika, která mohou nastat při komunikaci s osobou projevující příznaky této specifické poruchy osobnosti. Komunikace se zdravým člověkem je obtížná, komunikace s člověkem s disociální poruchou osobnosti může být velmi složitá až nemožná, často i nebezpečná. Je velice důležité dodržovat zásady při komunikaci s nebezpečnou osobností.

1 Pojmy

Asociální (antisociální) – „1. nepřátelský, se záporným postojem ke druhým 2. škodící společnosti chováním, které se ostře vymyká běžným sociálním normám, myšlenky i skutky, které směřují k úmyslnému poškození společnosti, v první řadě činy kriminální.“¹

Disocializace – „Izolace od lidí, sociálních hodnot a možnosti zaujímat sociální role.“²

Emoce – „Širší pojem než cit, zastřešující subjektivní zážitky libosti a ne-libosti provázené fyziologickými změnami, motorickými projevy (gestikulace, mimika), stavy menší, či větší pohotovosti a zaměřenosti (láska, strach, nenávisť aj.); lze u nich zjišťovat směr přibližování či vzdalování, intenzitu a čas trvání.“³

Empatie - „Empatie je schopnost identifikovat, co si někdo jiný myslí nebo cítí, a reagovat na myšlenky a pocity druhého člověka přiměřenou emocí.“⁴

Charakter – „1. vtisknutá značka 2 určení věci a její rozlišení od jiných věcí 3 v psychologii povahopis, letora 4 rozlišitelnost živých bytostí 5 kostra osobnosti 6 dle G. W. Allporta (1937) eticky zhodnocená osobnost; projevuje se ve vztazích zejména k lidem, práci, k sobě samému, k životním překážkám, přírodě; struktura je závislá na pevnosti či pružnosti vazeb jednotlivých vlastností, postojů a hodnot.“⁵

Komunikace – „1. dorozumívání, sdělování, přičemž obecně komunikace není specifickým lidským jevem, existuje i u živočichů, na rozdíl od jazyka 2. v psychologii především přenos myšlenek, emocí, postojů a jednání od jedné osoby ke druhé.“⁶

¹ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 49. ISBN 80-7178-303-X

² Tamtéž, s. 116.

³ Tamtéž, s. 138.

⁴ BARON-COHEN, Simon. *Věda zla: nová teorie lidské krutosti*. Brno: Emitos, 2014, s. 138. ISBN 978-80-87171-37-0.

⁵ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 207. ISBN 80-7178-303-X

⁶ Tamtéž, s. 138.

Narcismus – „Z řeckého Narkissos, krásný jinoch. 5. v současné psychiatrickém označení pro druh psychopatie u člověka, která vnímá jen sebe a své zájmy.“⁷

Paranoia – „Psychóza, jejíž podstatou je blud či soustava bludů bez dalších poruch osobnosti; poměrně vzácná, často zaměňována s paranoidní schizofrenií.“⁸

Porucha (disorder, defect, disturbance) - „Jakákoliv ztráta nebo abnormálnost v psychologické, fyziologické nebo anatomické struktuře nebo funkci. MKN-109 užívá tento termín místo pojmu nemoc, či onemocnění ve veškeré klasifikaci. Termín porucha je užíván pro označení existence klinicky rozpoznatelného souboru příznaků n. chování, které je většinou spojený s pocitem tísně a narušením funkcí.“¹⁰

Psychopatie – „Označení pro nevyváženou, neharmonickou osobnost, u níž některé rysy jsou příliš zdůrazněny a jiné potlačeny; porucha ztěžuje zařazení postiženého do společnosti; projevuje se mimořádně pestrá škálou projevů od povahových odchylek, neškodného podivínství až k násilnému antisociálnímu chování.“¹¹. Babiak a Hare¹² zmiňují, že psychopaté jsou lidé bez svědomí, kteří nejsou schopni pociťovat soucit, vinu či věrnost k nikomu jinému, než sobě samému.

Recidiva – „Návrat nebo opakování, například nemoci.“¹³

⁷ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 342. ISBN 80-7178-303-X

⁸ Tamtéž, s. 397.

⁹ Mezinárodní klasifikace nemocí: mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění 10. decennální revize. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, 1996

¹⁰ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 422. ISBN 80-7178-303-X

¹¹ Tamtéž, s. 486.

¹² HARE, Robert D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015, s. 30. ISBN 978-80-900379-1-5.

¹³ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 500. ISBN 80-7178-303-X.

Sociopatie – „1. termín, který se neujal; měl nahradit pejorativně znějící pojem psychopatie 2. někdy vyjadřující záporný nebo nepřátelský vztah ke společnosti => antisociální, asociální, osobnost sociopatická.“¹⁴

Symptom – „Je to vnitřní subjektivní zkušenost, kterou sděluje pacient, jako například bolest v koleni, pulzující bolest hlavy po určité námaze nebo hlasy v jeho hlavě nabádající ho, aby zahnal zlé síly, jež ho ohrožují.“¹⁵

Temperament – „1. termín Hippokratův, který převzal I. P. Pavlov pro typologii založenou na měření nervových procesů, jejich síly, rychlosti a proměnlivosti rozlišuje čtyři typy; choleric, sangvinik, flegmatik, melancholik.“¹⁶

¹⁴ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 550. ISBN 80-7178-303-X.

¹⁵ MILLER, Laurence. *Jak zvládat a řídit problémové zaměstnance*. Praha: Grada, 2009. Manažer, s. 23. ISBN 978-80-247-2904-6.

¹⁶ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 601. ISBN 80-7178-303-X.

2 Co je porucha osobnosti.

Nejprve definujme, co je to osobnost. Práško¹⁷ ji popisuje jako individuální soubor duševních a tělesných vlastností člověka, které se se utvářejí v průběhu vývoje a projevují se v sociálních vztazích. Každý člověk má charakteristické vrozené vlastnosti (temperament) a obohacující vlastnosti, jež se získávají v průběhu vývoje osobnosti (charakter). Obě dvě složky spolu vytváří různé vzorce. Definice osobnosti existuje mnoho. Koukolík a Drtilová¹⁸ uvádějí následující celosvětově uznávanou a rozšířenou definici: „*Rysy osobnosti jsou trvalé způsoby, jimiž jedinec vnímá, přemýšlí a vztahuje se jak k okolí, tak k sobě samému, přičemž tyto způsoby vnímání, přemýšlení a vztahování jsou zřejmé v širokém rozsahu významných osobních a sociálních souvislostí.*“ Babiak a Hare v knize *Hadi v oblecích*¹⁹ rozebírají osobnost člověka na tři složky, jež jsou důležité pro porozumění psychopatické manipulace. První složkou je vnitřní (soukromá) osobnost, kam patří naše myšlenky, postoje, vnímání, pudy či potřeby. Najdeme zde naše dobré vlastnosti, ale i naši temnou stránku. Druhou třetinu naší osobnosti tvoří veřejné já, tedy jak se prezentujeme před ostatními. Je to také verze naší soukromé osoby. Třetí složkou tvoří, jak se na nás dívají ostatní, jaký si udělají názor podle toho, jak se oblékáme a mluvíme, jak na ně na první pohled působíme. Lidé, kteří mají k druhým kladnou citovou vazbu, často ignorují či vytěsňují jejich negativní vlastnosti.

„Poruchy osobnosti jsou variantou charakterových a temperamentových rysů, které se významně odchyľují od rysů patrných u většiny lidí. K těmto rysům patří hluboce zakořeněné a přetrvávající vzorce chování, projevující se jako stereotypní reakce na široký rozsah osobních a sociálních situací,“ říká Jan Práško²⁰. Porucha osobnosti je tedy neobvyklou kombinací

¹⁷ PRAŠKO, Ján. *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál, 2003, s. 15. ISBN 978-80-262-1280-5.

¹⁸ KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpoura deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové přeprac. vyd. Praha: Galén, c2006. Makropulos, s. 48. ISBN 80-7262-410-5.

¹⁹ BABIAK, Paul a Robert D. HARE. *Hadi v oblecích, aneb, Psychopat jde do práce*. Praha: Academia, 2014. Společnost (Academia), s. 65. ISBN 978-80-200-2366-7

²⁰ PRAŠKO, Ján. *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál, 2003, s. 15. ISBN 978-80-262-1280-5.

vrozených i získaných vlastností. Avšak nemusí jít pouze o vrozené indispozice. Porucha osobnosti může vzniknout i po onemocnění nebo vážném úrazu. Následkem nejtěžších poškození mozku, nádorů či chemické závislosti je „rozpad“ osobnosti. Dotyčný člověk se projevuje odlišněji než průměrný člověk. Vidět je to v jeho chování, myšlení, na reakcích na různé podněty či situace a způsobech, kterými se ve vztazích chová k druhým. Někteří však dokážou svou poruchu skrývat. V lepším případě jedinec působí pouze neobvykle a vybočuje.

V extrémním případě je nebezpečný sám sobě nebo okolí, případně oběma. Porucha se může projevit již u dětí, lze to poznat například z přístupu ke zvířatům. Z dětí, které se zvířaty zacházejí jako s věcmi, jsou schopni je týrat, v nejhorším případě je i zabít jen tak pro zábavu, s největší pravděpodobností vyrostou psychopaté. „*Příčinami poruch osobnosti jsou genetické vlivy, poškození mozku v průběhu nitroděložního vývoje a tlak prostředí zejména v průběhu dětství,*“ jak tvrdí Koukolík²¹.

²¹ KOUKOLÍK, František. *Mocenská posedlost*. Praha: Karolinum, 2010, s. 73. ISBN 80-7262-410-5.

3 Klasifikace poruch

„Tento oddíl zahrnuje rozmanitost stavů a vzorců chování klinického významu, které mají tendenci přetrvávat a objevují se jako vyjádření charakteristického životního stylu jedince a způsobu jeho vztahu k sobě i druhým. Některé z těchto stavů a vzorců chování se objevují časně v průběhu individuálního vývoje jako výsledek konstitucionálních faktorů a sociálních zkušeností, jiné se získávají později v životě.“²² Disociální porucha osobnosti se řadí mezi specifické poruchy. Tato kapitola nám pomůže poznat ji v kontextu s ostatními poruchami osobnosti.

3.1 Klasifikace podle Ústavu zdravotnických informací a statistik ČR

Oddíl poruch osobnosti a chování u dospělých zahrnuje devět podkapitol, které jsou označeny F60-F69.

3.1.1 F60 – Specifické poruchy osobnosti.

Do této kapitoly patří poruchy, jež těžce narušují charakterovou konstituci a samotné chování jedince. Nejsou přímé následky nemoci, úrazu či jiné poruchy. Rozpoznatelné jsou již od dětství nebo dospívání a táhnou se i v dospělosti. Tyto poruchy jsou spjaty se závažnou osobní tísní a sociálními poruchami.

Paranoidní porucha osobnosti

Člověk s touto poruchou je podezřívavý, citlivý na odmítnutí, neodpouští urážky, zkresluje si situace a zážitky. Hlavním jeho rysem je nedůvěra vůči okolí. Bývá žárlivý, závistivý a potřebuje kontrolovat své blízké, zdali ho nějakým způsobem neohrožují.

²² Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, s. 234

Schizoidní porucha osobnosti

Schizoidní porucha je příznačná odstupem od sociálních a citových interakcí, kdy tento člověk nedokáže navázat mezilidské vztahy a utíká do vlastního světa. Člověk není schopný vyjádřit své city, prožívat radost a je velice háklivý na kritiku.

Disociální porucha osobnosti

Bezohlednost ve vztazích k druhým, nedostatek empatie, nízká tolerance k frustraci, snadno vyvolatelná agrese, náchyllost k nedodržování sociálních norem a tendence ke klamání druhých jsou specifické příznaky disociální poruchy. Symptomy jsou vidět již před osmnáctým rokem, dotyčným není cizí krádež, lhaní ani šikana. Patří sem osobnost amorální, antisociální, asociální, psychopatická a sociopatická.²³

Emočně nestabilní porucha osobnosti.

Postižený jedinec je nepředvídatelný a má sklon ke zkratkovému chování bez uvážení následku svých činů. Je neschopný kontrolovat své chování, bývá konfliktní. MKN-10²⁴ rozlišuje dva typy: impulzivní – typický svou emoční nestabilitou a absencí schopnosti ovládat své chování, dále typ hraniční – dotyčný má mylnou představu o své osobě, co se týče cílů, osobních preferencí. Mívá pocit prázdnoty, nestabilní vztahy a hovoří o sebevraždě či se o ni přímo pokusí

Histrionská porucha osobnosti

Zástupci této skupiny se projevují mělkou a labilní afektivitou, sebe drammatizací, teatrálností a přehnaným projevem emocí. Bývají sugestibilní, ego-centričtí, neberou ohledy na druhé, touží po ocenění a pozornost si vyžadují jak vzhledem, tak i chováním. Nemají trpělivost a vše chtějí hned, bez odkladu. Ve vztazích vyvolávají konflikty a často manipulují druhými.

²³ Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, s. 236.

²⁴ Tamtéž s. 236.

Anankastická porucha osobnosti

Člověk s touto poruchou má pocit osobní nejistoty a pochybuje o sobě. Je až příliš svědomitý s přísnou morálkou, až příliš dbá na detaily a kontrolu, což ho může brzdít v dosažení jeho vysokých cílů. Bývá tvrdohlavý, opatrný, mívá nevíтанé a vtíravé myšlenky, které ale nedosahují vážnosti obsedantně-kompulzivní poruchy.

Anxiózní (vyhýbavá) osobnost

Charakteristické stavy pro tuto poruchu jsou pocity napětí, obavy, nejistota a podřízenost. Dotyčný potřebuje být trvale milován a přijímán, dále je přecitlivělý na kritiku a odmítnutí, vyhýbá se určitým činnostem, které mohou být potenciálně nebezpečné nebo obsahovat rizika.

Závislá porucha osobnosti

Závislost na druhých, neschopnost udělat sebemenší rozhodnutí bez pomoci, obava z opuštěnosti, pocit bezmoci, nedostatek průbojnosti v emoční nebo v intelektuální sféře či tendence házet odpovědnost na ostatní je projevem závislé poruchy osobnosti.

Jiné specifické poruchy osobnosti

Do této oblasti řadí MKN-10²⁵ osobnost excentrickou, nezdrženlivou, nezralou, narcistickou, pasivně-agresivní a psychoneurotickou.

Porucha osobnosti nervové soustavy

Zde nalezneme charakterovou neurózu nervové soustavy a patologickou osobnost nervové soustavy.

3.1.2 Smíšené a jiné poruchy osobnosti (F61)

Zaměřují se na obtížné poruchy, které však nemají specifický vzorec symptomů.

²⁵ Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, s. 237.

3.1.3 Přetrvávající změny osobnosti, které nelze přisoudit poškození nebo nemoci mozku (F62)

Do této skupiny patří poruchy, které se vyvinuly u osob při dlouhodobém vystavení stresu nebo následkem těžké duševní choroby. „*Změna osobnosti by měla být signifikantem a sdružená s neflexibilním a maladaptivním chováním, které nebyly přítomny před patogenní zkušeností.*“²⁶ Příznaky by neměly být zaměněny za projevy jiné či dřívější duševní poruchy. Patří sem přetrvávající změny osobnosti po katastrofické zkušenosti, po psychiatrickém onemocnění, jiné přetrvávající změny osobnosti a nervové soustavy.

3.1.4 Poruchy osobnosti a chování u dospělých

Tato část obsahuje ještě kapitoly: **Nutkavé a impulzivní poruchy (F63)** – zde můžeme najít patologické hráčství, patologické zakládání požárů (pyromanie), patologické kradení (kleptomanie), trichotillomanie, jiné nutkavé a impulzivní poruchy a nutkavou a impulzivní poruchu NS.

Do kapitoly **Poruchy pohlavní identity (F64)** patří transsexualismus, transvestitismus dvojí role, porucha pohlavní identity v dětství, jiné poruchy pohlavní identity a poruchy pohlavní identity NS.

V poruchách sexuální preference nalezneme fetišismus, fetišistický transvestitismus, exhibicionismus, voyerismus, pedofilii, sadomasochismus, mnohočetné poruchy sexuální preference, jiné poruchy sexuální preference a poruchu sexuální preference NS.

F66 je označení pro **poruchy psychické a chování související se sexuálním vývojem a orientací**. Zde najdeme poruchu sexuálního vyzrávání, egodystonickou sexuální orientaci, poruchu sexuálních vztahů, jiné poruchy psychosexuálního vývoje a poruchy psychosexuálního vývoje NS.

²⁶ Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, s. 238.

V kapitole **jiné poruchy osobnosti a chování u dospělých (F68)** je zpracování somatických symptomů psychologickými vlivy, záměrná produkce nebo předstírání symptomů nebo neschopností somatických nebo psychických (padělaná porucha), jiné určené poruchy osobnosti a chování u dospělých.

Poslední kapitolou je neurčená porucha osobnosti a chování u dospělých (F69).

4 Klasifikace nebezpečných osobnosti podle Navarra

Joe Navarro pracoval dvacet let u FBI jako zvláštní agent a poradce pro neverbální komunikaci. Jeho zkušenosti se zločinci a opakující se vzorce jejich chování ho vedly k vytvoření klasifikace. Hlavním účelem jeho práce je však informovat lidi, aby rozpoznali hrozbu, kterou může být jejich zaměstnavatel, partner nebo i příbuzný. Sám autor píše: „*Účelem této knihy je informovat čtenáře a pomoci mu ověřit zkušenosti, jejichž byl svědkem nebo jež sám prožil. Není zamýšlena jako klinický návod a neměla by nahrazovat služby školených nebo certifikovaných odborníků.*“²⁷

Navarro uvádí čtyři typy osobností²⁸:

- narcistická osobnost,
- emočně nestabilní osobnost,
- paranoidní osobnost,
- predátor.

Na konci každé ze čtyř klasifikací je kontrolní test, jenž má pomoci pochopit nejdůležitější povahové rysy, projevy chování, vlastnosti, které můžeme u dané osoby očekávat a míru případného rizika, jemuž jsme vystaveni.

4.1 Narcistická osobnost

Narcisté mají přehnaně vysoké sebevědomí, jsou spíše arogantní, proto je u nich obvyklé, že mají i vysoké cíle, které však realizují na úkor druhých. Na schůzky chodí zásadně pozdě, čímž se snaží upoutat na sebe pozornost všemi možnými způsoby, mezi něž patří například chloubka známými jmény či cizími úspěchy. V momentě kdy neuspějí, svádí vinu na druhé a snaží se ze

27 NAVARRO, Joe a Toni Sciarra POYNTER. *Nebezpečné osobnosti: jak je odhalit a chránit se před nimi*: příručka bývalého agenta FBI. Praha: Grada, 2015, s. 10. SBN 978-80-247-5487-1.

28 Tamtéž, s. 22.

sebe udělat obět'. Mají potřebu vypadat dobře v každém světle. „*Některé narcistické osobnosti se prezentují jako velmi úspěšné, ale ve skutečnosti téměř ničeho nedosáhly – což jim ovšem nebrání v tom, aby se chovaly nadřazeně a samy sebe vnímaly jako skvělé vynálezce, umělce, hudebníky, myslitele, vůdce nebo zpěváky,*“ jak píše Navarro.²⁹

Tito lidé mají pocit, že jsou nadřazení a každý, kdo jim nemůže posloužit jako nástroj ke splnění jejich potřeb, je něčím podřazeným, co si nezaslouží ani špetku pozornosti. Tyto osoby mají schopnost najít slabinu a zneužít ji ve svůj prospěch. Svě slabé stránky se však snaží zakrýt. Využívají se v šikaně, také jim není cizí ponižování svých blízkých i na veřejnosti. Lidé s narcistickou osobností mají problém s pocity, disponují omezenou schopností sympatizovat. Empatii pouze předstírají, aby mohli dosáhnout svého. „*Narcista je přesvědčen, že má na vše nárok, a proto může mít pocit, že nemusí pracovat tak tvrdě jako ostatní, že pokud chce něco získat, může využívat různé zkratky nebo, že pro něj neplatí pravidla,*“ jak tvrdí Navarro³⁰. Narcistické osobnosti tedy nerespektují pevně dané hranice. Potřebují mít nad vším kontrolu, ovládat své okolí a vše musí být přesně podle nich. Proto jich nejvíce najdeme mezi právníky, zdravotníky a především politiky.

Narcisty je těžké odhalit, mají dar okouzlit okolí. Navarro³¹ uvádí jako příklad německého imigranta Christiana Karla Gerharsreitera, který se vydával za člena rodiny Rockefellerů. Říkal si Clark Rockefeller a oženil se s uznávanou podnikatelkou Sandrou Bossovou. Po odhalení jeho lži unesl vlastní dítě.

Pravý záměr narcistů se často projeví až v kritické situaci. Možnost odhalit je mají ti, kteří se nestanou jejich obětmi. Ve vztazích bývají krutí na své partnery, nejsou pro ně dost dokonalí. Mohou to dávat najevo „významnými pohledy“, sekýrováním, a to i na veřejnosti. Potřebují, aby se vše točilo jen kolem nich. Dokážou lásku od partnera využít k vydírání a tyranizaci.

²⁹ NAVARRO, Joe a Toni Sciarra POYNTER. *Nebezpečné osobnosti: jak je odhalit a chránit se před nimi*: příručka bývalého agenta FBI. Praha: Grada, 2015, s. 33. SBN 978-80-247-5487-1.

³⁰ Tamtéž, s. 37.

³¹ Tamtéž, s. 37.

Potomek se stává nástrojem k dosažení tužeb. Děti si pak nesou následky po celý život a samy se často stávají tyrany.

Narcisté se nikdy nezlepší. Jediná obrana je dostat se co nejdříve z dosahu této osoby a omezit s ní kontakt. Pokud není realizovatelná ani jedna z těchto možností, je potřeba nastavit si hranice, jinak se může stát, že nás narcistická osobnost zničí.

4.2 Emočně nestabilní osobnost

Hlavním rysem této osobnosti je přetrvávající emoční nevyrovnanost. Nejdříve jsou mílí, přátelští, avšak pouze navenek, používají tuto masku jako zbraň či vynucovací nástroj. Jakmile jim však oběť odmítne dát, co chtějí, ve vteřině se změní. Jejich zbraň je psychické vydírání. Můžou vzteky vybuchnout, napadnout oběť slovně nebo i fyzicky. Porušují pravidla, posouvají hranice, potřebují být totiž středem pozornosti, avšak z jiného důvodu než narcisté. Emočně nestabilní osobnosti potřebují být samy se sebou spokojeny. Působí na okolí, jako by neuměly ovládat své emoce. Rychle mění názory, tak jak se jim to hodí. Neexistuje pro ně „šedá“, buď je to „černé“, nebo „bílé“, nic mezi tím. „*Mají obrovskou potřebu být milováni a cítit se bezpečně, ale velmi malou schopnost udržovat a rozvíjet zdravé vztahy,*“ jak píše Navarro³².

Stejně jako chování, je i jejich myšlení nepředvídatelné. Kvůli pozornosti jsou si tyto osobnosti schopny ublížit. Mluví o sebevraždě a také vyhrožují oběti. Často hledají řešení svých trápení v alkoholu, drogách i bolesti. Mají sklony k riskantnímu, patologickému a destruktivnímu chování. Často zažívají pocit prázdnoty, který nedokážou zaplnit. Mají i sadistickou tvář – vyhledávají šarvátky, obtěžují a vyvolávají potyčky. Při výbuchu vzteku mohou házet věcmi, ničit je, v nejhorším případě dochází k použití střelné zbraně.

³² NAVARRO, Joe a Toni Sciarra POYNTER. *Nebezpečné osobnosti: jak je odhalit a chránit se před nimi*: příručka bývalého agenta FBI. Praha: Grada, 2015, s. 63. SBN 978-80-247-5487-1.

Touží-li po jiném člověku, strádají intriky, věnují mu příliš mnoho pozornosti, věší se na něj tak, až dotyčného přímo znechutí. Špatně snášejí kritiku a hlavně si pamatují každou sebemenší křivdu a ublížení, byť bylo i nezáměrné. Vše pak použijí například při hádce, kterou samy vyvolají. Ve vztahu hledají stabilitu a potřebují být milovány. Často však druhého kontrolují, zbožňují a nenávidí zároveň. Po rozchodu se z nich stávají stalkaři. Jejich potomek trpí, protože rodič s ním manipuluje, využívá ho proti partnerovi nebo partnerce. Výbuchy emocí mohou být pro nestabilní osobnosti děsivé a vyčerpávající. „*Emočně nestabilní člověk pláče, zuří, zahrnuje druhé výčitkami, předstírá nemoc, svádí, „převléká si kabát“, rychle mění názory na různé problémy nebo se uchyluje k riskantnímu chování ve snaze získat lásku, či pozornost nebo si prosadit svou.*“³³

V této kapitole zmiňuje Navarro³⁴ jako příklad Bonnie Parkerovou, která se dala dohromady s Clydem Barrowem. Oba jsou známí jako Bonnie a Clyde. Bonnie byla jasným příkladem emočně nestabilní osobnosti.

Nejenom oběti ale i tyto osobnosti potřebují odbornou pomoc. Může se stát, že při nabídnutí pomoci zaujmou obranné postavení. Proto je potřeba si ujasnit hranice, držet si je dál o těla. V případě, že budou vyhrožovat ublížením sobě nebo někomu jinému, je potřeba zavolat pomoc.

4.3 Paranoidní osobnost

Paranoidní osobnosti se užírají iracionálním strachem a jsou nedůvěřivé. V hlavě si vytváří ze vzpomínek vlastní scénář, podle něhož pak ospravedlňují své činy. Je zbytečné je přesvědčovat o pravdě, ani logické a empirické důkazy je nepřesvědčí. Neodpouští křivdy a pohnutky, libují si v pocitech ublížení. Mají neuvěřitelnou potřebu si stěžovat na něco, co ani nemusí existovat, avšak v jejich hlavách je to skutečné. Podezřelý pro ně může být soused, sousedovy děti, dráty elektrického vedení, které jsou až příliš blízko

³³ NAVARRO, Joe a Toni Sciarra POYNTER. *Nebezpečné osobnosti: jak je odhalit a chránit se před nimi*: příručka bývalého agenta FBI. Praha: Grada, 2015, s. 71. SBN 978-80-247-5487-1.

³⁴ Tamtéž, s. 75.

domu, člověk se psem, jenž chodí každý den pravidelně po cestě, nebo i poštovní doručovatel. Vidí podezřelé věci všude. „*Potřebují hodně prostoru, vyhledávají izolaci a odstup v naději, že to jejich strach zmírní. Strach však bohužel nikdy nezmizí, protože paranoia vychází z jejich nitra.*“³⁵

Paranoidní jedinci se účastní demonstrací, kde jsou hluční, chtějí se poprat, ublížit druhým nebo ničit cizí majetek. Jsou buď tiší, stydliví, nebo hluční až teatrální. Hlídnou si soukromí a často kvůli tomu i lžou. Dokážou si ospravedlnit i vraždu, protože si zkreslí fakta. Ve škole nebývají moc úspěšní, ne však kvůli inteligenci, ale proto, že postrádají sociální dovednosti, a tak mají problém zapadnout do kolektivu. Často si pěstují vzhled rebela, nepřátelsky vyhlížející osoby. Pokud se dostanou do vedoucí pozice, jejich činy mohou mít fatální následky i pro velkou masu lidí. V kolektivu vyvolávají pocit nejistoty, disharmonie a ničí soudržnost.

U Navarra³⁶ nalezneme jako příklad za všechny Nora, pravicového extrémistu Anderse Behringa Breivika, který se bál, že do země přijdou davy národnostních menšin, a proto v roce 2011 zavraždil sedmdesát nevinných lidí, z nichž velké procento tvořily děti.

Paranoik udržuje druhé v napětí, nutí jim svůj styl života, pohled z jeho perspektivy, vystavuje je nebezpečí. Z naprosto nepochopitelných důvodů se je pokouší izolovat a sleduje každý jejich krok z důvodu kontroly loajálnosti. Nikomu nedůvěřuje a nesdílí s nikým vše. Vysává z okolí radost, paranoiu dokáže přenést i na své potomky.

Nabídnutí odborné pomoci můžou paranoici považovat za útok na svou osobu. Nikdy bychom se s nimi neměli hádat ani je přesvědčovat, lepším řešením je ihned varovat ostatní a dostat se z jejich dosahu. Získají-li pocit ohrožení, můžou být nebezpeční.

³⁵ NAVARRO, Joe a Toni Sciarra POYNTER. *Nebezpečné osobnosti: jak je odhalit a chránit se před nimi*: příručka bývalého agenta FBI. Praha: Grada, 2015, s. 98. SBN 978-80-247-5487-1.

³⁶ Tamtéž, s. 98.

4.4 Predátor

Cílem predátorů je vykořisťovat, mučit, krást, ubližovat. Vše to činí s potěšením a bez svědomí. Jejich činy jsou pro normální lidi nepochopitelné až nepředstavitelné. Druhé vnímají jako překážku k jejich cíli nebo nástroj, jak se k němu dostat. Co chtějí, to si obstarají, i když to stojí utrpení, peníze nebo i lidské oběti. „*Nejsou vázání emočními vazbami, svědomím, morálkou, zákony ani etikou.*“³⁷ Získají si důvěru oběti, najdou její slabinu a zaútočí na ni. Nikde před nimi není bezpečno. Jsou jako tornádo – kudy projdou, tam zůstane katastrofa.

Predátoři nemají emoce, pocity pouze předstírají. Nechápu utrpení druhých, nejsou schopní empatie. Není jim proti srsti páchat zločin na rodině, příbuzných nebo kamarádech. Dokážou rozeznat dobro od zla, přesto si vybírají zlo. Jsou chladnokrevní, zkouší vše, co jim přinese potěšení, vylepšují své techniky a znalosti, které pak použijí jako návnadu. K manipulaci využívají slova, fráze, zastrašování. Nikdy se nezmění, vyčerpávají své okolí a je jim jedno, že ubližují. Například už od mala kradou, nejdříve nenápadně doma, později ve škole, pak i v práci. Může to začít jednou vraždou a pokračovat až do stovek obětí. I pouhá krádež může napáchat obrovské škody. Škála zločinů je rozsáhlá. Zločinci často ani nejsou dopadeni, nebo jsou natolik přesvědčiví, že se jim čin neprokáže. Moc si udržují za všech okolností, i když to stojí oběti, které za své chování často viní. Potřebují uspokojit svá nutkání, vyhledávají vzrušení.

Mezi predátory řadí Navarro³⁸ druhou osobu z dvojce Bonnie a Clyde. Clyde Chestnut Barrow vyhledával vzrušení, proto se z něj stal nejdříve bankovní lupič a později také vrah.

Predátoři jsou ve vztahu parazity. Vysávají partnera či partnerku emocionálně i peněžně. Začnou-li se ve vztahu nudit, jsou schopní svého druhu i zabít. Někteří mají dvojí život, o němž vědí jen oni sami. Svě děti vychovávají

³⁷ NAVARRO, Joe a Toni Sciarra POYNTER. *Nebezpečné osobnosti: jak je odhalit a chránit se před nimi*: příručka bývalého agenta FBI. Praha: Grada, 2015, s. 122. SBN 978-80-247-5487-1.

³⁸ Tamtéž, s. 131.

ve stejném duchu. Nutí je krást, podvádět a porušovat pravidla. Trestají je, když se nechají chytit. Využívají je jako nástroj ke svému potěšení.

Predátoři se nikdy nezmění, pouze se zdokonalují. Jediné řešení pro jejich oběti je útěk, protože ani loajálnost nezaručí bezpečí. Pokud si nás predátor vyhlídne, hrozí nám často i smrtelné nebezpečí.

4.5 Kombinace osobností

Obvykle nalezneme u nebezpečné osobnosti více než jen jeden osobnostní typ. Tomuto jevu se říká Komorbidita. V momentě, kdy u druhého zjistíme příznaky více než jedné nebezpečné osobnosti, není důležité, který převládá. V tu chvíli je nutné vyhledat bezpečí. Většina nebezpečných osobností není nikdy odhalena. Buď svou poruchu umí výborně skrývat, nebo si s nimi rodina neví rady, a tak nevyhledají ani odbornou pomoc. Blízcí často netuší, jak jsou pro ně tito lidé nebezpeční, nebo k nim mají natolik silný vztah, že to přehlídí.

„Nebezpečnost kombinace narcistické a paranoidní osobnosti pro většinu lidí začíná v okamžiku, kdy se tito jedinci začnou izolovat,“ píše Hare.³⁹ Mezi neznámější paranoiky narcisty patří, Josif Vissarionovič Stalin, Adolf Hitler, Pol Pot z Kambodži nebo Anders Behring Breivik.

Další kombinací je narcista predátor, který je velice nebezpečný, jelikož má pocit, že je bůh a je pro něj jednoduché páchat trestné činy. Do této skupiny patří Alfred Gravit Cubilos známý jako „Kolumbijský řezník“, Ted Bundy a Charles Manson.

Jim Jones, vůdce sekty z Jonestownu v Guyaně měl dokonce spojení tří osobnostních typů – narcisty, predátora a paranoika. Tuto kombinaci nalezneme také u dalších vůdců nepřátelských skupin a sekt, například u Davida Korshe a Warrena Jeffse. Zakladatel al-Káidy Usáma bin Ládín pak prokazoval příznaky krajního narcismu, paranoi a v neposlední řadě i predátora.

³⁹ NAVARRO, Joe a Toni Sciarra POYNTER. *Nebezpečné osobnosti: jak je odhalit a chránit se před nimi*: příručka bývalého agenta FBI. Praha: Grada, 2015, s. 162. SBN 978-80-247-5487-1.

Nalezneme i jedince, kteří projevují základní vlastnosti všech čtyř nebezpečných osobností. Příkladem je ugandský diktátor Idi Amin, jenž ve své zemi napáchal hrůzné škody. Nebezpečné osobnosti často spojují síly a pracují ve dvojici či skupině. Nalezneme zde bankovní lupiče a vrahy Bonnie Parker a Clyda Barrowa nebo Charlese Mansona a jeho „rodinu“ zlodějů a vrahů.

5 Disociální porucha osobnosti

Disociální (antisociální, protispolečenská) porucha osobnosti, nebo také psychopatie či sociopatie je u jedince diagnostikována, pokud prokáže tři a více znaků popsaných v MKN-10⁴⁰. „*Klinické zkušenosti i výzkum dokazují, že pojem antisociální porucha osobnosti, jak ji definuje Diagnostická a statistická příručka Americké psychiatrické společnosti (DSM-IV), se soustředil na projevy víceméně kriminálního chování, na trvalé narušování sociálních norem, a do jisté míry oslabil nebo vynechal některé velmi závažné znaky narušené osobnosti, které se tradičně užívaly k diagnóze psychopatie, a to zejména: egocentricitu nebo sebestřednost (tito lidé někdy dělají dojem, že se cítí být středem vesmíru), oploštělý citový život, sobectví, nepřítomnost empatie nebo schopnost vcítit se do niterného stavu druhého člověka, nepřítomnost svědomí,*“ jak tvrdí Koukolík a Drtilová⁴¹. Dále se u nich dočteme, že ne všichni vrazi jsou psychopaté a že ne všichni psychopaté jsou vrazi. Píší, že „*Všichni psychopaté ve vězeňské populaci jsou nositelé antisociální poruchy osobnosti. Na druhé straně jen čtvrtina vězňů s antisociální poruchou osobnosti jsou psychopati.*“⁴² Psychopat a člověk s antisociální poruchou osobnosti jsou pro ně tedy dva rozdílné termíny.

Koukolík a Drtilová rozlišují psychopaty na „úplné“ a „neúplné“. „Jestliže je totiž antisociální poruchu osobnosti psychopatů „neúplná“, jsou-li vysoce inteligentní, nechovají-li se kriminálně, často absolvují i více než jednu vysokou školu.“⁴³ Tito lidé nemusí být nikdy odhaleni a jejich kriminální činy mohou dosahovat neuvěřitelných měřítek. Jsou nazýváni jako „subkliničtí“ či „sociálně obratní“ psychopaté, neboli deprivanti.

⁴⁰ MKN-10: Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize. Aktualizované vydání k 1. 1. 2018

⁴¹ KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouřa deprivantů: nestvůry, nástroje, obřana*. Nové přeprac. vyd. Praha: Galén, c2006. Makropulos, s. 55. ISBN 80-7262-410-5.

⁴² Tamtéž, s. 54.

⁴³ Tamtéž, s. 54

V odborných publikacích nebo i v beletrii se často setkáme se záměnou termínu *psychopat* a *sociopat*. Hare ve své knize *Bez svědomí*⁴⁴ tento problém vysvětluje. Kliničtí a teoretičtí psychologové včetně většiny sociologů i psychologů věří, že tento syndrom je utvářen výhradně společenskými silami a vlivy v raném mládí. Používají pro něj termín *sociopat*. Samotný Hare a další, kteří se domnívají, že k vývoji této poruchy přispívají i vlivy psychologické, biologické a genetické, jsou pro termín *psychopat*. Martha Stoutová⁴⁵ však tyto tři pojmy bere jako synonyma a ve své knize používá pojem „sociopatie“, na rozdíl od Hare. „*Původ procesů utvářejících osobnost psychopata zůstává bohužel vědcům prozatím utajen, rýsují se ale teorie, které stojí za zvážení,*“ píše Hare.⁴⁶ Často se právě uvádí, že psychopatie je vrozená, předávaná geny, zatímco sociopatem se člověk stává až v průběhu života. „*Psychopatické postoje a chování jsou nejspíš výsledkem kombinace biologických faktorů a společenského vlivu,*“ jak se dočteme u Hareho⁴⁷.

Existuje tedy mnoho termínů a nikde není psáno, který lze považovat za správný. Proto v dalších částech práce budeme používat všechny termíny, aby nedošlo k případnému nepochopení.

Z historie Hare zmiňuje dílo *Maska přičetnosti (The mask of Sanity)*⁴⁸ od Herveye Clackleyho. Hare ho považuje za první detailní pohled na psychopatii, který se stal základním rámcem pro většinu vědeckého výzkumu. Spolu se svým týmem odborníků sestavil vysoce spolehlivý diagnostický nástroj nazvaný Seznam *charakteristických rysů psychopatie*. Ten poslouží kterémukoliv psychologovi nebo psychiatrovi. V tomto seznamu nalezneme klíčové projevy psychopatie. Jsou zde emocionální a interpersonální projevy, kam patří výmluvnost, povrchnost, sebestřednost, velikášství, absence výčitek a pocitu viny či nedostatek empatie, klamavé, manipulativní chování a

⁴⁴ HARE, Robert D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015, str. 32. ISBN 978-80-900379-1-5.

⁴⁵ STOUT, Martha. *Sociopat odvedle: bezcitní versus my ostatní*. Přeložil Anna PILÁTOVÁ. Praha: Dům Harfa, 2016, s. 15. ISBN 978-80-900379-2-2.

⁴⁶ HARE, Robert D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015, str. 164. ISBN 978-80-900379-1-5.

⁴⁷ Tamtéž, s. 164-165.

⁴⁸ CLECKLEY, Herve M. *The mask of sanity: an attempt to clarify some issues about the so-called psychopathic personality*. 5th ed. St. Louis: Mosby, 1976.

mělké emoce. Druhou složkou jsou sociální deviace, kam byla zařazena impulzivita, špatné sebeovládání, potřeba vzrušení, nezodpovědnost, problémy s chováním v raném věku a antisociální chování v dospělosti. Prostřednictvím těchto symptomů dokáže správnou diagnózu stanovit pouze vyškolený odborník. „*Psychopatie je syndrom – soubor vzájemně provázaných příznaků*“, tvrdí Hare.⁴⁹

Miller Laurence⁵⁰ dělí osoby s touto poruchou osobnosti na dva vzájemně související druhy. První skupinu osob vymezuje lstivě podvodnou dimenzí, vysokou inteligencí a schopností udržet svou impulzivnost za účelem sledování vyššího cíle. Jejich slabým místem jsou příliš složité intriky, do nichž se často chytí samy, avšak svou podlostí se z potíží dokážou dostat a v podvodné činnosti opět pokračovat. Druhou skupinu tvoří osobnosti se snahou být jako první typ, ale liší se nižší inteligencí a vyšší mírou impulzivnosti. Tento typ osob bývá ve svých počinech agresivnější a nebezpečnější. Mají potřebu dosáhnout svých tužeb ihned, což je často dostane do problémů. Časem se z nich stávají notoričtí kriminálníci.

Psychopati bývají okouzující, vtipní a výmluvní. Na první pohled nedokážeme poznat, že jsou nějak narušení. Budí dojem, že jsou sečtělí v dosti oblastech, i když znají ode všeho trochu. Dokážou totiž velmi dobře oklamat okolí, že oběti nejsou schopny po prozření pochopit, že s nimi bylo manipulováno. Psychopaté si myslí, že jsou středem vesmíru, a proto mají pocit, že mohou porušovat pravidla, případně si je překrucují podle sebe. Mají vysoké cíle, ale často neví, jak jich dosáhnout. Své hrůzné činy omlouvají naprosto iracionálními argumenty. Nemají žádné svědomí ani nepocítují vinu, proto nad jejich konáním zůstává normálním lidem rozum stát. Jsou-li usvědčeni ze lži, vytahují další, aby se z toho dostali. Nevadí jim využít druhé a dostat je do malérů či je přímo ohrozit na životě. Důležité pro ně je, že se z průšvihů dostanou, avšak na úkor druhých. Nevadí jim odhalení ani to, že si často ve

⁴⁹ HARE, Robert D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015, s. 43. ISBN 978-80-900379-1-5.

⁵⁰ MILLER, Laurence. *Jak zvládat a řídit problémové zaměstnance*. Praha: Grada, 2009. Manažer, s. 71. ISBN 978-80-247-2904-6.

svých výpovědích protiřečí. Mají pocit, že oni jsou nejchytřejší a každý jejich klamům uvěří. Když pracují psychopati společně, jsou schopni udat jeden druhého, pokud jim je nabídnut mírnější trest či lepší podmínky.

*„Empatickými se stáváme tehdy, když opustíme zaměření pouze na svoji mysl a místo toho se zaměříme na dvě mysli.“*⁵¹ Simon Baron-Cohen přirovnává empatii k reflektorům. Jakmile máme empatii „zapnutou“, jsou v nás rozsvícené dva reflektory. Jeden z nich svítí na nás, naše přání a touhy. Druhý svítí na ostatní lidi a jejich touhy, což jim pomáhá se do druhých vcítit a porozumět jim. Normální lidé občas druhý reflektor na čas vypínají, aby se mohli zaměřit jen na sebe. Nebezpečné osobnosti druhý reflektor neumí zapnout. Proto se neustále soustředí jenom na sebe.

Psychopati emoce pouze předstírají. Pokud litují svých prohřešků, je to pouze maska. Můžeme je přirovnat k robotům, kteří jsou stvořeni k ubližování, ničení a ke konání příšerných skutků, aniž by je to trápila bolest a utrpení druhých. Nemají schopnost cítit hlubší emoce. Například strach nemají spojený s běžnými fyziologickými reakcemi. *„Psychopati na událost, která měla vzbuzovat emoce (např. na emočně zbarvené slovo nebo dětský obrázek), ve skutečnosti reagují tak, jako by vůbec emocionální nebyla.“*⁵²

Psychopaté žijí okamžikem, momentálními potřebami, a proto jsou často tak nepředvídatelní. Nezajímá je, co s nimi bude, jestli je chytí, stejně tak, co bude s lidmi, kterým ublížili. Chtějí-li něco, jdou si za tím okamžitě. S tím souvisí i jejich vznětlivost. Dokážou rychle vybuchnout v reakci na zklamání nebo urážku. I ve vzteku však vědí, co dělají. *„U psychopatů se projevy násilí často vyskytovaly v průběhu páčání trestné činnosti, při popíjení alkoholu, nebo byla motivací pomsta či odplata.“*⁵³ Uvědomují si své hrůzné skutky, které následně ospravedlňují například jako přirozenou reakci na provokaci. Zločiny jim přinášejí vzrušení. K tomu patří i útěk z vězení. Lidé s touto poruchou totiž nesnáší nudu, a tak se snaží vzrušení najít v různých zakázaných

⁵¹ BARON-COHEN, Simon. *Věda zla: nová teorie lidské krutosti*. Brno: Emitos, 2014, s. 27-29. ISBN 978-80-87171-37-0.

⁵² BABIAK, Paul a Robert D. HARE. *Hadi v oblecích, aneb, Psychopat jde do práce*. Praha: Academia, 2014. Společnost (Academia), s. 142. ISBN 978-80-200-2366-7

⁵³ Tamtéž, s. 96.

aktivitách, mezi něž patří lhaní, krádeže, vraždy, braní drog, podvody. Mnohdy se tito lidé nezastaví u jedné oblasti zločinů a snaží se jich vyzkoušet co nejvíc, aby zjistili, které jim přinášejí největší vzrušení.

Psychopatie se může projevit již v mládí. Každé dítě více či méně projeví některé symptomy psychopatie. Psychopatické chování je ale stále a postupně se stupňuje. Hare⁵⁴ uvádí několik znaků, které tyto děti odlišují od normálních dětí:

- opakované, ledabylé a zdánlivě bezmyšlenkovité lhaní,
- zjevný nezájem nebo neschopnost pochopit pocity, očekávání a bolest jiných dětí,
- vzpurnost vůči rodičům, učitelům a pravidlům,
- svým chováním se opakovaně dostávají do problémů a nereagují na napomínání nebo hrozbu trestem,
- drobné krádeže, jejichž cílem jsou jiné děti a vlastní rodiče,
- setrvalá agresivita, šikanování jiných a rvačky,
- opakované záškoláctví, pozdní návraty a útěky z domova,
- opakované ubližování zvířatům,
- brzké sexuální experimenty,
- vandalismus a žhářství.

I když tyto děti pocházejí z uspořádaných poměrů, láká je to právě ke krádežím a drogám. Stejně tak jako u dospělých jedinců, nepoznáme na první pohled ani u dětí, že jde o porušeného člověka. Pravidla jsou pro ně v jakémkoliv věku nepohodlná, proto si stanovují svá vlastní a dodržují jen ta, která se jim hodí.

⁵⁴ HARE, Robert D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015, s. 157-158. ISBN 978-80-900379-1-5.

„V běžné populaci trpí antisociální poruchou osobnosti přibližně tři procenta mužů a pouze jedno procento žen. V populaci vězňů jsou tato čísla mnohem vyšší, což zřejmě není nijak překvapující,“ píše Baron-Cohen.⁵⁵

Psychopat ve společnosti má negativní vliv na každou sociální skupinu, do níž vstoupí. Nejčastěji je jeho chování pouze nevhodné, rušící, obtěžující. Může mít dopad jak na jednotlivce, tak i na celou skupinu. Rád ovládá ostatní, a proto ho obvykle nalezneme v nějaké manažerské pozici. Čím větší masu může ovládat, tím horší jsou pak následky jeho činů. Svou pozici, například ve funkci ředitele, může využít ke zneužívání a šikanování podřízených. Díky svému šarmu a umění manipulace je schopný získat si své nadřízené na svou stranu, takže mu jsou prohřešky promíjeny. Proto je často jednodušší od něj utéct, než ho předat spravedlnosti. Nejvíc nebezpečným se stává v politice, kde ovlivňuje životy mnoha lidí až národů. Moc takových lidí se může stát až absolutní. Příkladem jsou největší světoví vůdci a diktátoři – Adolf Hitler a J. V. Stalin.

⁵⁵ BARON-COHEN, Simon. *Věda zla: nová teorie lidské krutosti*. Brno: Emitos, 2014, s. 76. ISBN 978-80-87171-37-0.

6 Setkání s nebezpečnou osobností

Doktor Robert D. Hare v knize *Bez svědomí*⁵⁶ uvádí jako příklad tři příběhy, jejichž hlavními postavami jsou nebezpečné osobnosti. My se zaměříme na první příběh, jenž pojednává o muži jménem Ray. S ním se autor knihy osobně setkal na začátku své pracovní kariéry ve věznici pro nejtěžší případy poblíž Vancouveru, kde se ocitl v pozici psychologa. „*Neměl jsem žádnou zkušenost z psychologické praxe a oblast klinické psychologie ani otázky kriminologie mě nijak zvlášť nezajímaly,*“⁵⁷ říká. Jeho předchůdce mu tam zanechal pouze knihovničku s psychologickými publikacemi.

Jeho prvním klientem byl právě Ray, vysoký tmavovlasý třicátník, který na něj vytáhl nůž. Haremu z toho vyplynuly dvě možnosti. Buď nahlásit vedení, že Ray má ve vlastnictví zakázaný předmět, čímž by se zapsal jako udařec, nebo si vše nechat pro sebe. Zvolil druhou možnost, která se nakonec ukázala jako špatná. Ray si z něj udělal loutku. Donutil ho, aby mu domluvil přeložení do kuchyně, protože je prý výborný kuchař. Po několika měsících vznikl incident. Pod ředitelovým stolem vybuchl destilační přístroj, který byl schovaný pod podlahou. Stopy vedly k Rayovi, který si po odpykání trestu na samotce, vynutil u Hara přeložení do autodílny. „*Sice jsem byl ještě pořád trochu naštvaný kvůli prvnímu přeložení, ale nakonec mě stejně přemluvil,*“ jak píše.⁵⁸ Vězeňští zaměstnanci se mu vysmáli, když jim sdělil, že ho Ray požádal o práci u jeho otce. Už dávno věděli, co je Ray zač. Zde můžeme vidět, že když psychopat „získá“ svůj „nástroj“, který ho dostane k cíli, využívá ho, dokud to jde.

Ani po odchodu z vězení se Hare Raye nezbavil. Když si nechal ve vězení opravit auto, stálo to málem život Hareho i jeho rodiny. Nakonec Raye ještě potkal při registraci uchazečů o studium na Univerzitě Britské Kolumbie, kde Hare pracoval po ukončení doktorského studia. Ani zde Ray neměl

⁵⁶ HARE, Robert D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015, s. 18-29. ISBN 978-80-900379-1-5.

⁵⁷ Tamtéž, s. 19.

⁵⁸ Tamtéž, s. 22.

dobré úmysly, všechny jeho doklady o předchozím studiu byly padělané, což se zjistilo až později.

6.1 Jak ho poznat

Ne každý má disociální poruchu osobnosti. Jak už bylo řečeno, tato porucha je diagnózou u lidí, kteří vykazují alespoň tři příznaky vzájemně propojených symptomů. Proto je důležité vědět, jak se antisociální porucha osobnosti projevuje. Babiak a Hare⁵⁹ píší, že přibližně deset procent jsou lidé spadající do nepřesně vymezeného pásma osobností s psychopatickými rysy.

Na první pohled člověka s touto poruchou od normálního člověka nerozeznáme, někteří totiž umí být okouzující, milí a příjemní. „*Psychopati, byť dokážou někteří své postoje a rysy před ostatními skrývat, mají totiž velmi konzistentní psychologickou skladbu osobnosti.*“⁶⁰ Velmi o sebe dbají, takže je určitě nepřehlédneme. Schopnost být okouzující často doprovází i dar manipulace. Skutečnost, že vše je pouze maska, pod kterou skrývají bezcitnou osobnost a touhy, kvůli kterým jsou schopni mučit, ubližovat i zabíjet, zjistíme, až když je pozdě. „*Pokud jsou psychopati náhodou inteligentní „dobře vychovaní“ a fyzicky atraktivní, mají na lidi, kteří se jim dostanou do cesty, ničující dopad.*“⁶¹

Psychopatie se často projeví už v raném věku, i když samotná diagnóza se stanovuje až v dospělosti. Pokud tedy o člověku víme, že byl problematický již v dětství či dospívání a jeho chování se ani později nezměnilo, měli bychom začít být obezřetní. Do problematického chování lze zařadit chorobné lhaní (tito lidé lžou i o nedůležitých drobnostech, aby získali pozornost či výhody), podvodné a manipulativní jednání, mírnější až závažnější kriminální činy nebo užívání drog.

⁵⁹ BABIAK, Paul a Robert D. HARE. *Hadi v oblecích, aneb, Psychopat jde do práce*. Praha: Academia, 2014. Společnost (Academia), s. 137. ISBN 978-80-200-2366-7.

⁶⁰ Tamtéž, s. 141.

⁶¹ Tamtéž, s. 67.

Sociopaté chtějí mít vše hned, proto jsou schopni udělat cokoli pro to, aby dosáhli okamžitého uspokojení. Nedokážou plánovat, žijí v přítomnosti, nepřemýšlí nad důsledky svých činů.

Psychopata lze nejlépe poznat na základě jeho chování k druhým. Naprosto jasným signálem je nulová empatie. Tento člověk se nezajímá o to, jak se ostatní cítí. Zaprvé se kvůli nulové empatii neumí do druhých vcítit a zadruhé ani nechce. Proto s námi zacházejí jako s věcmi. Někteří jedinci jsou však schopni vycítit alespoň potřeby druhých, aby je mohli využít ve vlastní prospěch. Potřebují mít nad druhými kontrolu, ovládat je. „*Metody, které sociopati užívají ke kontrole ostatních, čili jejich plány vymyšlené tak, aby zajistily „výhru“, jsou rozmanité a jen málokdy se spoléhají na fyzické násilí.*“⁶² Liší se i způsobem, jakým se druhými zacházejí. Riskují nejen svůj život, ale nebojí se ani ohrozit život druhých, dostat je do maléru či je přímo ohrozit na životě.

Co se týče vztahů, pociťují jen povrchních emoce, což jim dovoluje střídat partnery bez sebemenší emoční bolesti. Zajímá je hlavně fyzický kontakt a požitek z něj. Zbytek je pouze divadlo, které používají k dosažení svých cílů. Z toho lze tedy usoudit, že je potřeba si všimnout, zdali jsou reakce partnera či partnerky na různé situace ve vztahu (vyznání lásky, dary) opravdové anebo pouze hrané.

Psychopat rodič své potomky týrá a vychovává je tak, aby byli jako on.

⁶² STOUT, Martha. *Sociopat odvedle: bezcitní versus my ostatní*. Přeložil Anna PILÁTOVÁ. Praha: Dům Harfa, 2016, s. 50. ISBN 978-80-900379-2-2.

7 Komunikace

Komunikace plní určité funkce. Na základě jejího zaměření ji můžeme dělit na funkci informační, instruktivní, přesvědčovací, podpůrnou a relaxační. Dále komunikaci dělíme dle způsobu, kterým je provedena na verbální a neverbální.

7.1 Verbální komunikace

Verbální komunikace probíhá pomocí slov. Je to vyjadřování myšlenek prostřednictvím artikulované řeči, a to konkrétním jazykem. Verbální komunikace je jednou z nejdůležitějších forem dorozumívání v sociálním prostředí. Má mnoho forem, mezi něž řadíme komunikaci přímou, zprostředkovanou, reprodukovanou, mluvenou a živou.

Ze stylu řeči lze například poznat, že je mluvčí perfekcionista, jedinec toužícího po pozornosti či nejistý člověk. Psychopaté jsou ale herci, kteří se chovají podle situace. Proto nás mohou velmi lehko zmást. Proto bychom se při komunikaci s nimi měli zaměřit i na neverbální složku komunikace.

7.2 Neverbální komunikace

Neverbální komunikaci často doprovází komunikaci verbální, či ji může do jisté míry nahradit. Touto formou komunikace sdělujeme často emoce i postoje k obsahu toho, co sdělujeme.

Neverbální komunikací jsou gesta, výrazy tváře, tělesný kontakt (například objetí jako pozdrav), tón hlasu, ale i třeba oblečení. Gesta dále můžeme ještě více specifikovat na pohyby rukou nebo nohou. *„Domyslíme si, co chce říci, protože neverbální projevy nám prozradí obsah sdělení, nebo postřehneme, když se déle pohybujeme v jeho blízkosti, druhé sdělení, které se skrývá za prvním. Manipulátor se nám například jakoby vyhýbá a už několik dní na nás nemluví (cílem je vyvolat v nás pocit viny), ale pak nás zapřísahá, že se*

na nás vůbec nezlobí, jednou z nejtypičtějších vlastností manipulátora je neschopnost jasně a normálně komunikovat s ostatními lidmi.“ říká Nazare-Aga⁶³.

7.3 Zdravá komunikace

„Motivace komunikovat může vycházet i z potřeby sebeuplatnění. V tomto procesu si člověk může potvrdit své vlastnosti, jejich hodnotu i svou vlastní identitu. Jedinec se může v rámci tohoto procesu prosadit, získat pozornost, ale někdy tomu může být i naopak. Prostřednictvím komunikace člověk potvrzuje svou konformitu sociálním požadavkům tím, té komunikuje v souladu se svým sociálním postavením i platnými normám.“⁶⁴

Komunikaci můžeme rozdělit na funkční a dysfunkční. Funkční komunikace se také nazývá zdravá nebo kvalitní a tvoří kvalitu našeho života. Na druhé straně stojí dysfunkční, neboli nezdravá komunikace, která může způsobit i vegetativní děje v našem organismu jako je svírání žaludku, rychlejší bušení srdce, což může skončit až panickým záchvatem.

Uvedme si několik charakteristik zdravé komunikace. Prvním faktorem je rychlá reakce, komunikující odpovídá ihned. Dojde-li k odložení odpovědi, může to narušit kontakt i vztah. V komunikaci se do jisté míry přizpůsobujeme druhému, a to ve slovníku i mimoslovním repertoáru. „Kognitivní přizpůsobování je nutné a můžeme ho přirovnat k neustálému biologickému a sociálnímu přizpůsobování mění se podmínkám života,“ píše Zbyněk Vybíral⁶⁵. Důležitým faktorem zdravé komunikace je také zájem o druhou osobu tím, že jí věnujeme plnou pozornost, výraz naší tváře je přátelský, stejně tak i hlas a v komunikaci ji povzbuzujeme. Důležitý je i oční kontakt. Komunikace by měla být rovnocenná. Proto bychom v komunikaci neměli nikoho opomenout. Neměli bychom osobu například rušit, když mluví, neposlouchat ji nebo ji

⁶³ NAZARE-AGA, Isabelle. *Nenechte sebou manipulovat*. Praha: Portál, 1999, S. 91. ISBN 80-7178-256-4.

⁶⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 298. ISBN 80-246-0841-3

⁶⁵ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000, s. 215. ISBN 80-7178-291-2.

vůbec nepustit ke slovu. Nedílnou součástí zdravé komunikace je i humor, avšak takový, který neuráží nikoho z účastníků komunikace. Neměl by být ani neadekvátní, tedy přehnaný, vulgární, černý nebo strojený. Vybíral⁶⁶ zmiňuje, že humor vyžaduje určitý stupeň sociální inteligence (takt). Ti, kteří tuto inteligenci mají, vědí dobře, jak pobavit. Terčem posměchu se stávají lidé, kteří smysl pro takt postrádají.

7.4 Nezdravá/ dysfunkční komunikace

Vyjadřování člověka s duševní poruchou osobnosti je odlišné od vyjadřování zdravého člověka. Vybíral⁶⁷ rozdělil tyto odchylky podle projevů do pěti kapitol.

Patologická komunikace se objevuje u člověka s těžkou duševní chorobou. Dotyčný se rychle unaví a je přetížen, dívá se na druhé z jakéhosi „nemocného“ hlediska. Komunikuje tak, aby nemohl být za své stanovisko zodpovědný. Proto manipuluje se slovy, vytváří chaos, do kterého schovává svou výpověď a adresát ji musí najít sám. Patří sem psychotičtí, hraniční jedinci a těžcí narcisté.

Neurotickou komunikaci nalezneme u čtyř druhů poruch. Hysterická osobnost je v komunikaci dramatická až teatrální, nedokáže rozlišit mezi realitou a fantazií. Nutkavou osobnost poznáme podle neustálého opakování frází (bývá spojeno s obsedantní, vtíravou komunikací). Neovladatelný strach a panika doprovází fobickou osobnost. V neposlední řadě stojí úzkostná osobnost ohrožována depresí, která po opakování může přejít ve fobii.

Narcisté potřebují být obdivováni a ujištění, že právě jejich verze je ta správná. Ujištění potřebují k zaplnění prázdnoty, kterou mají neustále uvnitř. Zároveň potřebují mít i kontrolu nad druhými. Zde u Vybírala nalezneme pět podskupin. Depresivní osobnost prožívá pocit prázdnoty a bezvýchodnosti. Často se uzavře do sebe a zůstane pasivní. Hypochondrická osobnost stáčí

⁶⁶ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000, s. 216. ISBN 80-7178-291-2.

⁶⁷ Tamtéž, s 225-231.

hovor ke svému tělu, nemocem, které vidí a cítí pouze ona sama. Stejně tak může nemoci vidět i u druhých, vše je ale pouze klam. Nepsychotická paranoidní porucha se u člověka projevuje přehnanou podezíravostí vůči okolí a vztahovačností ke své osobě. Hyperthymní komunikace probíhá u člověka, který je navenek veselý, otevřený, ale uvnitř něco skrývá a přetvářkou se od toho snaží odvést pozornost. Nepsychotické schizoidní osobnosti mají blízko ke schizofrenii, projevem je nekonkrétní myšlení a protichůdnost afektů. Opakování klíše a frází nalezneme v autistické komunikaci za předpokladu, že se komunikace rozvine. Pátou podskupinou je nekrofilní komunikace, jež je specifická posedlostí destruktivitou a slovy análního původu.

7.5 Jak se bránit nebezpečné osobnosti

„Desítky knih, filmů a televizních programů a stovky novinových článků a titulků nám sdělují jedině: sérioví vrazi, sexuální útočníci, zloději, podvodníci, domácí násilníci, defraudanti, falešní prodejci a nepoctiví burzovní makléři, pachatelé násilí na dětech, členové zločineckých gangů, právníci vyloučení z advokátní komory, drogoví dealeri, profesionální hazardní hráči, členové organizovaných zločineckých skupin, lékaři zbaveni licence, teroristé, vůdci náboženských kultů, žoldáci či nepoctiví podnikatelé, tedy ti, kterým se media věnují, zejména jsou z podstatné části psychopati,“ jak píše Hare⁶⁸. Člověk nemusí být psychopat, aby dokázal být společnosti nebezpečný. Pokud psychopatem opravdu je, může být pro společnost přímo toxický.

7.5.1 Psychopat o sobě neví, že je nemocný

Jak už jsme zmínili výše, psychopatická osobnost o sobě neví, že by měla nějakou poruchu a ani to, že by měla vyhledat odbornou pomoc. Důležité je této osobě neříkat, že je psychopat, diagnózu může stanovit pouze odborník. My bychom měli pouze doporučit odbornou pomoc.

⁶⁸ HARE, Robert D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015, s. 13-14. ISBN 978-80-900379-1-5.

Pokud „uvěří“, že je s nimi něco špatně a slíbí, že vyhledají odbornou pomoc, nelze jim úplně věřit. Může jít o pouhé výmluvy.

7.5.2 Věřme své intuici

Někdo nenarazí na psychopata celý život, někdo zas má tu smůlu, že s ním žije nebo se jedná o jeho nadřízeného. Přesto bychom měli vědět o psychopatech všichni. Proto je důležité si sehnat co nejvíce informací, protože se může stát, že z neinformovanosti přehlízíme něco, co máme přímo před očima a může nás to stát dokonce i život. „*Nejlepší obranou je porozumět vnitřní podstatě těchto lidských predátorů,*“ tvrdí Hare⁶⁹. Důležité je dbát na intuici a pocit, že je něco v nepořádku. Takto nás podvědomí varuje a my bychom ho měli poslouchat. Dále je nutné v lidech číst, věnovat pozornost jejich chování. Jak píše Navarro⁷⁰, je totiž rozdíl mezi příjemným vystupováním a dobrou povahou. To, že na nás dotyčný působí dobrým dojmem, ještě neznamená, že se jedná o dobrého člověka.

7.5.3 Je potřeba ihned jednat!

Nelze hodnotit podle jedné situace nebo činu, mnoho lidí má některé symptomy, ale psychopaty nejsou. Pokud u někoho z našeho okolí vysledujeme psychopatické chování, je nutné okamžitě zasáhnout a jednat. Tito lidé, jak už bylo zmíněno, chtějí vše hned, proto budou naléhat, popohánět a vytvářet nátlak. Když nedostanou, co chtějí, můžou ublížit a proto je potřeba s těmito lidmi přerušit vazby a dostat se od nich co nejdále. Pokud to není možné (psychopat je zaměstnavatel a my jsme na této práci finančně závislí), je potřeba si vytvořit hranice. Neměli bychom ani zůstat s touto osobou o samotě. Určitě bychom o tom neměli mlčet, ale svěřit se například rodině

⁶⁹ HARE, Robert D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015, s. 205. ISBN 978-80-900379-1-5.

⁷⁰ NAVARRO, Joe a Toni Sciarra POYNTER. *Nebezpečné osobnosti: jak je odhalit a chránit se před nimi*: příručka bývalého agenta FBI. Praha: Grada, 2015., s 176. SBN 978-80-247-5487-1.

nebo kolegům v práci. Může se stát, že se pomoc objeví ve chvíli, kdy na nás psychopatická osobnost bude páchat své hrůzné činy.

7.5.4 Nenechme se ošálit jeho sliby

Hlavním důvodem, proč se na nás psychopat zaměří je, že od nás něco chce. Jsme pro něj něčím zajímaví, například k potěšení, můžeme mu posloužit jako nástroj či cesta, která ho k jeho potěšení dovede. Tuto skutečnost je těžké odhalit, protože dotyčný s námi manipuluje tak, aby odvedl pozornost od svých skutečných záměrů.

„Nikdy sociopatovi nepomáhejte skrývat, jaký opravdu je, ať už z lítosti nebo nějakého jiného důvodu,“ píše Stoutová⁷¹. Může se stát, že nás dotyčná osoba po odhalení bude prosit, slibovat či nám něčím vyhrožovat, pokud prozradíme její pravou tvář. Vyhrožovat může pomstou, agresí, či vytažením něčeho z minulosti. Však nic by nám nemělo zabránit v tom, říci to druhým, svěřit se, protože se může stát, že nebezpečný člověk provede něco, čemu bychom jinak mohli zabránit. Může to být méně závažné, jako například krádež, nebo naopak vražda. Proto je důležité nečekat a nahlásit tuto osobu, i kdyby nám přinesla modré z nebe.

7.5.5 On není oběť

„Nedávejte vinu sami sobě. Ať už je příčina vašich potíží s psychopatem jakákoliv, je důležité, abyste se na sebe nikdy nepřejímali vinu za jeho postoje a chování,“ jak píše Hare⁷². Rodiče si často vyčítají, že jejich způsobem výchovy vyrostl z potomka psychopat. Vědecky to však není dokázáno. I když výchova do jisté míry ovlivňuje osobnost člověka, nedělá z něj nebezpečnou osobu.

⁷¹ STOUT, Martha. *Sociopat odvedle: bezcitní versus my ostatní*. Přeložil Anna PILÁTOVÁ. Praha: Dům Harfa, 2016, s 147. ISBN 978-80-900379-2-2.

⁷² HARE, Robert D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015, s. 213. ISBN 978-80-900379-1-5.

Jak už jsme zmínili výše, psychopati se často sami staví do pozice oběti. Dělají to hlavně, aby se vyhnuli trestu, případně odstranili podezření. Svádějí vinu na ostatní, považují se za ukřivdění. Neměli bychom proto zapomínat, kdo je oběť a kdo trýznitel.

Nejhorší případy jsou, když se staneme obětí, aniž bychom to ovlivnili a ani neměli možnost se z toho dostat. Příkladem je podvod na banky, spořitelny a podobné finanční instituce.

7.6 Komunikace s psychopatem

„Nejlepší způsob, jak se sociopatovi ubránit, je vyhnout se mu a odmítat jakýkoliv kontakt nebo komunikace.“⁷³ V téměř každé publikaci o nebezpečných osobnostech se dočteme, že pro vlastní bezpečnost bychom s takovými osobami neměli pokud možno navazovat žádný kontakt. Naopak bychom se jí měli vyhnout, nebo když by ke komunikaci mělo dojít, utéct.

Psychopaté jsou výborní manipulátoři, jakmile v konverzaci převezmou vedoucí pozici, jen těžko se dokážeme vymanit z jejich vlivu. *„S manipulátorem nelze opravdově komunikovat - k tomuto závěru nás přivádí četná pozorování. Pro lidi v jeho okolí se špatná komunikace stává vážným problémem a může mít závažné důsledky.“⁷⁴*

7.6.1 Manipulace a lži

Psychopaté umí výborně hrát se slovy, proto je jednoduché jim uvěřit. *„Nenápadně, důmyslně vedenou lehkou konverzací se s vámi začne dělit o osobní informace a budít ve vás zdání, že se před vámi přestává hlídat. Takové hovory ve vás vyvolávají pocit souladu, protože vám někdo říká*

⁷³ STOUT, Martha. *Sociopat odvedle: bezcitní versus my ostatní*. Přeložil Anna PILÁTOVÁ. Praha: Dům Harfa, 2016, s. 145. ISBN 978-80-900379-2-2.

⁷⁴ NAZARE-AGA, Isabelle. *Nenechte sebou manipulovat*. Praha: Portál, 1999, s. 92. ISBN 80-7178-256-4.

osobní věci, které odrážejí hodnoty, přesvědčení a témata podobné těm vašim,“ píše Babiak a Hare.⁷⁵ Psychopaté se nás snaží přesvědčit, že jsou jako my, že nám rozumí, čímž nás zmanipulují. Jejich příběhy jsou květnaté, ale často celé vymyšlené, přibarvené nebo ukradené. Po odhalení jejich lži však přijdou s další lží, kterou chtějí ostatní přesvědčit, že mluví pravdu. Často si ve svém tvrzení protiřečí. Nás považují za hloupé, nepřipouští si, že bychom je mohli odhalit, a proto je často snazší je na nějaké lži nachytat. *„Pokud se psychopati snaží zmanipulovat několik lidí současně, obzvláště skupinu lidí, kteří se pravidelně setkávají, existuje riziko, že někdo začne tušit, o co opravdu je a podezírat je z nekalých úmyslů, čímž by byly ohroženy jejich plány.“*⁷⁶

Jak reagovat? Všimějme si detailů, manipulátoři nejsou schopni myslet dopředu. Proto sestavují příběhy z toho, co je zrovna napadne, a tak si často protiřečí. Psychopaté jsou mistři manipulace, je těžké jim nepodlehout. Kromě manipulace se slovy umějí okouzlit svou osobností. Usvědčit je můžeme i tak, že si o nich zjistíme co nejvíce informací z důvěryhodných zdrojů, kterými je pak odhalíme například přímo v konverzaci.

7.6.2 Použití lži ke zjištění pravdy

Psychopat manipulátor potřebuje o své oběti zjistit co nejvíce informací, které by mohl použít ve svůj prospěch. K tomu využívá různé metody, aby je z dotyčného dostal. Použití lži je neznámější metodou. *„Úmyslné použití nepravdy s cílem dovědět se pravdu manipulátorovi umožňuje vyhnout se jasně formulovanému dotazu (například „Kde pracujete?“) a dodá mu pocitu, že má nad druhým moc: doví se totiž určité údaje, aniž by to druhý postřehl.“*⁷⁷ Nebezpečná osobnost nejdříve vytvoří přátelskou atmosféru, aby odvedla pozornost oběti. Lež poté není tak nápadná.

⁷⁵ BABIAK, Paul a Robert D. HARE. Hadi v oblecích, aneb, Psychopat jde do práce. Praha: Academia, 2014. Společnost (Academia), s. 71. ISBN 978-80-200-2366-7.

⁷⁶ Tamtéž, s. 76.

⁷⁷ NAZARE-AGA, Isabelle. *Nenechte sebou manipulovat*. Praha: Portál, 1999, s. 104-105. ISBN 80-7178-256-4.

Jak reagovat? Manipulátor z nás chce získat informace. Pokud dotyčného člověka neznáme, neměli bychom mu dávat soukromé informace, které by mohl využít proti nám. Manipulátor má výbornou paměť. Pokud v konverzaci s tímto člověkem cítíme, že na nás naléhá, je potřeba, abychom převzali kontrolu my. Psychopat totiž může přejít z milých slov na urážky, dokud nedostane, co potřebuje a je mu jedno, když ublíží.

7.6.3 Zamlžování

*„Manipulace plní svou funkci, když se odehrává v oblasti záhad a tajemná. Když manipulátora požádáte o doplňkovou informaci, obvykle zareaguje ironicky a dá vám najevo, že se ptáte hloupě. Odsekne, že je to přece úplně jasné.“*⁷⁸ Manipulátor se tedy snaží mlžit, čímž v nás vyvolá zvědavost. Tato zvědavost mu může zajistit například odvoz domů, protože zmínil, že nám chce něco ukázat, nebo další různé službičky, které se na první pohled zdají obyčejné a nepodstatné. Tento člověk ale má často vše promyšlené, a tak pouhým mlžením a lákáním si z nás udělá loutku.

Isabelle Nazare-Aga⁷⁹ píše, že se manipulátor obvykle vyjadřuje nejasně, aby:

1. se nedostal do úzkých nebo nebyl odhalen;
2. si dodal vážnosti a dělal dojem, že něco ví lépe než ostatní;
3. nás přiměl k takové interpretaci, která nás přivede k jinému názoru;
4. nás znevážil, pokud se mýlíme;
5. svalil zodpovědnost na druhé;
6. posluchače zaujal tajemným podáním (na fantazii některých lidí to opravdu působí).

Nebezpečné osobnosti neradi přijímají zodpovědnost za to, co říkají. Proto své myšlenky vykládají neúplně, nedokončeně, takže si zbytek těžko

⁷⁸NAZARE-AGA, Isabelle. *Nenechte sebou manipulovat*. Praha: Portál, 1999, s. 94. ISBN 80-7178-256-4.

⁷⁹ Tamtéž, s. 95.

můžeme domyslet. Používají slova neurčitá a mnohoznačná, není z jejich výpovědi jasné, co chtěli vlastně říci či popsat. Jejich výpověď o druhých osobách v nás může vyvolat zájem, ale i podezření nebo dokonce pocit viny.

Jak reagovat? Nazare-Aga píše, že je potřeba: „*přinutit ho, aby se po každé jasně vyslovil, i když jste již pochopili, kam směřuje.*“⁸⁰ Na otázku: „*máš něco v plánu v pátek večer?*“ Neodpovíme: „*ne.*“, nýbrž: „*proč?*“ Je možné, že přejde na jinou techniku, jak nás dostat tam, kam on potřebuje. Proto bychom se neměli bát se přímo zeptat, co chce.

7.6.4 Vyhýbavé odpovědi

„*V obecné rovině otázka opravdu může být indiskrétní, ale není indiskrétní od chvíle, kdy jeden z účastníků rozhovoru položí stejnou otázku, na kterou on sám už odpověděl. Vznikla tedy nerovnováha, která nepříjemně postihla tu, která informaci poskytla.*“⁸¹ Manipulátoři na naše otázky budou odpovídat vyhýbavě, nepřímou nebo pouze naznačí, co si myslí a dají tak najevo, že bychom měli vědět, o čem je řeč. Tím, že manipulátor pouze naznačí, co by jinak řekl, má možnost kdykoliv svou výpověď pozměnit. Dotyčný tak může jednoduše s obětí manipulovat.

Jak reagovat? Nejjednodušší řešení je z takové konverzace vycouvat. Manipulátor nemá v plánu nám sdělit informace, chce něco získat od nás nebo si s námi jen pohrát. Pokud potřebujeme zjistit informace my od něj, je potřeba se přímo zeptat a nepřestat dokud informace nezískáme. Dotyčná osoba se bude vykrucovat, možná také lhát.

⁸⁰ NAZARE-AGA, Isabelle. *Nenechte sebou manipulovat*. Praha: Portál, 1999, s. 239. ISBN 80-7178-256-4.

⁸¹ Tamtéž, s. 106

7.6.5 Nulová empatie

„Empatičtí lidé se dokážou vcítit do druhých, odhadnou, jak přemýšlí a následně podle toho reagují. „Svým tlumivým vlivem na lidskou agresi pomáhá empatie chránit člověka proti jeho tendenci diskriminovat, vykořisťovat a ovládat druhé.“⁸² Psychopaté tuto schopnost postrádají. Proto v komunikaci mohou říkat nevhodné věci, například zmínit přílišnou tloušťku své kolegyně nebo říct nevhodný vtip, jenž dotyčného urazí. V horším případě můžou slovně útočit, urážet a ponižovat.

Jak reagovat? Pokud jde jen o nevhodné poznámky, stačí dotyčného taktně upozornit, nebo ho prostě nevnímat. Pokud nás však dotyčný hrubě urazí nebo ponižuje, je nutné to okamžitě někomu nahlásit a bránit se. Jakmile totiž psychopata zjistí, že mu to prochází, bude pokračovat a agresivita se bude stupňovat. Důležité je nezůstávat s takovým člověkem o samotě, jelikož jedině bez publika může ubližovat, aniž by za to byl potrestán.

7.6.6 Nepřímá žádost

„Manipulátor neformuluje své žádosti jasně, přesně a zřetelně. Dokáže žádat tak, aby nám bylo zatěžko odmítnout, nebo jeho naléhání uniknout.“⁸³ Těžko předem můžeme tušit, co po nás nebezpečná osobnost bude chtít. Proto je velmi lehké jí padnout do pastí. Může začít otázkou: „co děláš o víkendu?“ Odpovíme-li: „nic, mám volno,“ má nás tam, kde potřebuje. Následovat bude reakce typu: „výborně, potřebuju pomoct se stěhováním.“ Manipulátor nám nedá šanci se vykrotit.

Svou žádost psychopata začne otázkou, nepoznáme tedy, že po nás následně bude něco chtít. Když zjistí, že jsme ideální pro jeho plán, teprve podá svou žádost. Ovšem ne celou. Proč by už na začátku sděloval, že potřebuje dovézt na autobus v půl šesté. Stačí mu říct, že potřebuje odvézt na autobus,

⁸² MLČÁK, Zdeněk. *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2010, s. 72. ISBN 978-80-7368-857-8.

⁸³ NAZARE-AGA, Isabelle. *Nenechte sebou manipulovat*. Praha: Portál, 1999, s. 100. ISBN 80-7178-256-4.

a tím si vynutí náš souhlas. Teprve potom ze sebe postupně začne soukat podrobnější informace, a to až když se na ně přímo zeptáme. Takto nás dostane přesně tam, kam potřebuje.

Jak reagovat? Nazare-Aga píše, že je potřeba: „*přinutit ho, aby se pokaždé jasně vyslovil, i když jste již pochopili, kam směřuje.*“⁸⁴ Na otázku: „Máš něco v plánu v pátek večer?“ neodpovíme ne, nýbrž: „proč?“. Poté můžeme převzít vedení a zeptat se přímo, zda má dotyčný v plánu něco, co souvisí s námi. Důležité je nesouhlasit s něčím, o čem nemáme všechny informace. Psychopat zjišťuje naše slabé stránky, které pak využívá jako nástroj k manipulaci. Bude svoje praktiky opakovat. Proto bychom se měli vyvarovat opakování chyb.

7.6.7 Vztahovačnost k vlastní osobě

Může to být poznámka na skupinu lidí, do které nebezpečná osobnost nepatří, přesto si to může vzít osobně a udělat z toho urážku. Nebezpečí tkví také v tom, že si tyto detaily psychopaté pamatují. Později je například v hádce obrátí proti nám.

Jak reagovat? V komunikaci s touto osobou bychom měli být opatrní ve výběru slov i z důvodu, že každá věta může být brána jako urážka, i když mi ji tak sami nemíníme. Přesto bychom neměli být pasivní. Psychopat tímto způsobem manipuluje s našimi pocity, chce vyvolat pocit viny. Často argumentuje slovy, které jsme nikdy nepoužili. Proto bychom při konverzaci s takovou osobou měli mít svědky. Ti nám později dosvědčí, co bylo doopravdy řečeno.

⁸⁴ NAZARE-AGA, Isabelle. *Nenechte sebou manipulovat*. Praha: Portál, 1999, s. 239. ISBN 80-7178-256-4.

7.6.8 Lichotky i urážky

Psychopaté používají lichotky a pochlebování jako nástroj k dosažení svého cíle. „*Manipulace lichocením sice může být nevinná, ale může být i nebezpečná,*“ píše Stout.⁸⁵ V jeden moment nás budou vynášet do nebe, ale když jim nedáme, co po nás chtějí, přejdou k urážkám. Agresivní jedinci mohou od urážek přejít až k násilí. Někteří používají urážky, aby si dokázali, že jsou nadřazení.

Jak reagovat? Lichotky nejsou upřímné, neměli bychom se jimi nechat ošálit. Je potřeba mít oči otevřené a nenápadně zjistit, co po nás dotyčná osoba chce. Pokud se změní v agresora, je třeba okamžitě vyhledat pomoc a nezůstat s ní o samotě

7.6.9 Téma konverzace

Jak už bylo několikrát zmíněno, psychopaté jsou sebestřední, vše by se mělo točit pouze kolem nich, proto i téma konverzace budou stáčet k sobě nebo věcem, jež je zajímají. „*Psychopati často působí jako arogantní a bezostyšní vejtahové – mají názor na všechno, jsou sebestřední, nafoukaní a panovační.*“⁸⁶ Často vědí o všem něco, ale umějí mluvit tak, že budeme mít pocit, že o dotyčném tématu vědí vše. Vybírají si málo známá témata, v nichž zazáří, a pokud jim někdo nerozumí, dokážou ho donutit pochybovat o vlastní inteligenci.

Isabelle Nazare-Aga⁸⁷ píše, že manipulátor odbíhá od tématu v následujících případech:

1. téma hovoru dostatečně nezná a nechce, aby to vyšlo najevo;
2. o tématu zasvěceně hovoří někdo jiný než on;
3. námět ho přivádí do rozpaků a ohrožuje jeho „image“;

⁸⁵ STOUT, Martha. *Sociopat odvedle: bezcitní versus my ostatní*. Přeložil Anna PILÁTOVÁ. Praha: Dům Harfa, 2016, s. 144. ISBN 978-80-900379-2-2.

⁸⁶ HARE, Robert D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015, s. 47. ISBN 978-80-900379-1-5.

⁸⁷ Tamtéž, s. 108.

4. nemůže svá tvrzení dokázat. Jeho argumenty nejsou dostatečně pádné;
5. chce napadat, provokovat, kritizovat nebo urážet člověka, s nímž mluví.

Když hovoří o své osobě, často si vymýšlí, aby před ostatními vypadali co možná nejlépe. Egocentričnost také způsobuje, že nepustí druhé ke slovu, nemají potřebu poslouchat, když druhý neříká důležité informace, které by mohli následně využít.

Jak reagovat? Určitě nezačít pochybovat o své inteligenci jen na základě toho, že nám jeden člověk řekne, že jsme hloupi. Cílem manipulátorů je nás shodit, zesměšnit. Pokud nejsme dostatečně odvážní, abychom se mu postavili, jednoduše stačí ho nevnímat. V opačném případě můžeme převzít konverzaci do svých rukou, změnit téma na to, které nám vyhovuje, nebo alespoň přejít v jeho tématu do oblasti, ve které se lépe orientujeme. Pokud totiž psychopat zjistí, že nemáme potřebu se bránit, spíše se na nás zaměří a ublíží nám.

Závěr

Cílem této práce bylo charakterizovat disociální poruchu osobnosti a analyzovat možná rizika, která nastanou při komunikaci s osobou, jež vykazuje rysy této poruchy. Odborníci tuto poruchu nazývají různými termíny. Ve svých definicích se často liší. V jednom se však shodují. Tito lidé potřebují odbornou pomoc, protože mohou být nebezpeční jak sami sobě, tak i okolí.

Ne každý člověk má disociální poruchu osobnosti. Pro tuto diagnózu je potřeba, aby u dotyčného projevil dostatečný počet symptomů této poruchy. Často se jedná pouze o nebezpečnou osobnost, která však páchá stejně závažné činy, jako člověk, který touto poruchou trpí. Nebezpečné osobnosti velmi dobře klasifikoval bývalý agent FBI Joe Navarro.

Disociální či antisociální porucha osobnosti, psychopatie a sociopatie. Všechny tyto pojmy se využívají pro poruchu, která u člověka způsobí, že svým chováním začne vybočovat z řady. Tyto odchylky se někteří snaží skrývat. Jiní naopak netuší, že se svým chováním liší od „normálu“, na který jsme zvyklí. Příkladem může být nulová empatie. Člověk s disociální poruchou osobnosti s nulovou empatií se neumí vcítit do druhých, a tak nedokáže předvídat, že upřímná poznámka: *v těch šatech vypadáš tlustá*, bude brána jako urážka.

Lidé postižení disociální poruchou osobnosti nejsou vždy nebezpeční. Můžou tušit, že se liší. Přesto nepáchají trestné činy a spíše se snaží skrývat. V tom těžším případě se setkáváme u této poruchy s kriminálníky, sériovými vrahy a násilníky. Jejich činy jsou natolik kruté, že je pro nás těžké si to představit. V malém měřítku mohou být nebezpeční pro své blízké. V případě, že se jedná o člověka na vysoké pozici, může ovlivnit životy tisíců až milionů lidí. Existuje celá řada činů, které tyto osobnosti páchají. V případě, že jsou dopadené, není pro ně problém po propuštění v páchání zla pokračovat.

Komunikace s lidmi s disociální poruchou osobnosti je složitá. Odborníci doporučují se komunikaci vyhnout, utéct, protože takový člověk nemívá dobré úmysly. Pokud však už ke komunikaci dojít musí, je třeba dodržovat určitá pravidla, jinak rozhovor může mít špatný konec. Nebezpečné osobnosti

mají výbornou schopnost manipulace, bývají však ještě nebezpečnější než manipulátoři. Manipulací v komunikaci se zabývala Isabelle Nazare-Aga v knize *Nenechte sebou manipulovat*⁸⁸.

Disociální porucha osobnosti je vzácná, přesto se může stát, že na někoho takového v životě narazíme. Je výhodou, když víme, jak tuto poruchu poznat. Usnadní nám to komunikaci, případně nám to může zachránit život. Odhalením dotyčného můžeme také zachránit víc než jeden život a ten jeden může být právě i člověka s disociální poruchou.

⁸⁸ NAZARE-AGA, Isabelle. *Nenechte sebou manipulovat*. Praha: Portál, 1999. ISBN 978-80-900379-1-5.

Seznam použité literatury

Základní literatura

HARE, Robert D. *Bez svědomí: znepokojivý svět psychopatů mezi námi*. Přeložil Martin GUST. V Praze: Dům Harfa, 2015. ISBN 978-80-900379-1-5.

HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3037-0.

KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouřa deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové přeprac. vyd. Praha: Galén, c2006. Makropulos. ISBN 80-7262-410-5.

NAVARRO, Joe a Toni Sciarra POYNTER. *Nebezpečné osobnosti: jak je odhalit a chránit se před nimi: příručka bývalého agenta FBI*. Praha: Grada, 2015. SBN 978-80-247-5487-1.

PRAŠKO, Ján. *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 978-80-262-1280-5.

STOUT, Martha. *Sociopat odvedle: bezcitní versus my ostatní*. Přeložil Anna PILÁTOVÁ. Praha: Dům Harfa, 2016. ISBN 978-80-900379-2-2.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-291-2.

Druhotná literatura

BABIAK, Paul a Robert D. HARE. *Hadi v oblecích, aneb, Psychopat jde do práce*. Praha: Academia, 2014. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-2366-7.

BARON-COHEN, Simon. *Věda zla: nová teorie lidské krutosti*. Brno: Emitos, 2014. ISBN 978-80-87171-37-0.

CLECKLEY, Hervey M. *The mask of sanity: an attempt to clarify some issues about the so-called psychopathic personality*. 5th ed. St. Louis: Mosby, 1976.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X

MILLER, Laurence. *Jak zvládat a řídit problémové zaměstnance*. Praha: Grada, 2009. Manažer. ISBN 978-80-247-2904-6.

MLČÁK, Zdeněk. *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*. 1. vyd., Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7368-857-8.

NAZARE-AGA, Isabelle. *Nenechte sebou manipulovat: jak rozpoznat manipulaci a jak se jí ubránit*. Praha: Portál, 1999. Rádci pro život (Portál). ISBN 80-7178-256-4.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0841-3

Elektronické zdroje

MKN-10: Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize. Aktualizované vydání k 1. 1. 2018 (pdf) Dostupné z <https://www.uzis.cz/zpravy/aktualni-verze-mkn-10-cr>